

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

A QUESTION OF FORMING OF GENDER CULTURE OF RISING GENERATION IS IN MODERN SOCIETY

У статті розглядаються питання формування гендерної культури у підростаючого покоління в сучасному суспільстві, що впливають на соціум і всі його сфери, включаючи освіту. Розвиток і становлення гендерної культури суспільства є одним з актуальних питань сучасної української освіти. Формування гендерної культури в системі освіти включає ряд елементів: гендерні знання, мислення і готовність до гендерно виправданого поведінки. У роботі проаналізовані основні поняття «гендер», «гендерна культура». Рекомендовані методи і форми роботи щодо досягнення вказаної мети.

Ключові слова: гендер, гендерна культура, освіта, гендерний підхід, професійна компетентність.

В статье рассматриваются вопросы формирования гендерной культуры у подрастающего поколения в современном обществе, влияющие на социум и все его сферы, включая образование. Развитие и становление гендерной культуры общества является одним из актуальных вопросов современного украинского образования. Формирование гендерной культуры в системе образо-

вания включает ряд элементов: гендерные знания, мышление и готовность к гендерно оправданному поведению. В работе проанализированы основные понятия «гендер», «гендерная культура». Рекомендованы методы и формы работы по достижению указанной цели.

Ключевые слова: гендер, гендерная культура, образование, гендерный подход, профессиональная компетентность.

In the article the questions of forming of gender culture are examined at a rising generation in modern society, that influence on socium and all his spheres, including education. Development and becoming of gender culture of society is one of pressing questions of modern Ukrainian education. Forming of gender culture in the system of education includes the row of elements: gender knowledge, thoughts and readiness to the gender-justified conduct. Basic concepts "gender", "gender culture" are in-process analyzed. Recommended methods and forms of work on achievement of the indicated purpose.

Key words: gender, gender culture, education, gender approach, professional competence.

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.19>

Ільїна О.О.,

викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Джерелами формування ціннісних пріоритетів і переконань є культура, сім'я, освіта, особистий досвід, релігійні переконання і політичні реалії. Істотні зміни в економічному і політичному житті за останні десятиліття загострили багато проблем різних поколінь. Найбільш актуальними й обговорюваними в сучасному суспільстві є проблеми у сфері гендерної культури та гендерного виховання. Але загальновідомо, що жодні реформи не досягнуть своєї мети, якщо вони чинитимуть негативну дію на психіку і здоров'я людини.

Сьогодні активно йде процес трансформації гендерного ладу суспільства. Історія наочно демонструє роль освіти як інституту, що визначає вектор цих трансформацій і є їх двигуном. Розвиток гендерної культури включає формування загальнолюдських, гуманних цінностей, аналітичного сприйняття дійсності, нестереотипності мислення. Визначивши ці якості як гендерно-універсальні та пріоритетні в освіті, ми можемо сподіватися на визнання нашого суспільства культурним. Загалом гендерну проблематику в освіті необхідно розглядати в контексті нових соціальних цілей і завдань, направлених на оновлення методології освіти.

Стратегія модернізації української освіти передбачає реалізацію такого важливого на сучасному етапі підходу, як гендерний. На важливості реформування системи освіти з урахуванням «включення в державні освітні стандарти гендерних знань, вве-

дення системи гендерно орієнтованих програм, починаючи з дошкільних установ» вказується в міжнародних нормативно-правових актах, ратифікованих Україною, у національних нормативно-правових актах щодо рівності між жінками та чоловіками, зокрема Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» і Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [6].

Закон України «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») декларували соціальну спрямованість модернізації української системи освіти на зростання соціальної ролі особистості, розвиток її соціальних якостей, підвищення активності, збагачення соціального досвіду, прищеплення навичок міжкультурної взаємодії, створення умов для соціальної адаптації та гармонізації відносин людини й суспільства [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість авторів, а саме Р. Айслер, М. Гімбутас, Г. Зімбель, М. Мід, Р. Айвазова, Т. Вороніна, І. Клименкова, С. Матюшкова, В. Агеєва, О. Андрієнко, Т. Говорун, Н. Грицяк, О. Кікінежді, О. Кізь, О. Кісь, Л. Кобилянська, Н. Маркова, Т. Мельник, В. Москаленко, Ю. Стребкова, П. Терзі та ін. єдині в думках, що сьогодні немає строгої системи статевої та гендерної освіти в школах, закладах середньої та навіть вищої освіти. Якщо стосовно завдань і визначень базових компонентів формування культури особистості, у т. ч. і гендерної, є достатня кількість наукових даних, то

відсутність простих і доступних методик досліджень, зокрема серед студентів, викликає практичний інтерес.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Освіта як найважливіший соціальний інститут, що виконує функцію трансляції системи цінностей, норм, ролей від одного покоління до іншого, підносить дуже важливі уроки гендерних відносин, які нині характеризуються гендерною асиметрією. Очевидно, що відтворені школою стереотипи та стандарти щодо жіночності та мужності в умовах побудови егалітарного суспільства стають об'єктивною перешкодою для ефективної соціалізації вихованців у світі змінних соціальних феноменів.

Мета статті полягає у вивченні питання формування гендерної культури як важливого фактору суспільного прогресу.

Виклад основного матеріалу. Гендерна культура в українському суспільстві створюється сукупністю стереотипів поведінки, тобто сукупністю гендерних контрактів і проявів культурних складників статі (гендерних дисплеїв), що визначають співвідношення мужності та жіночності в сучасній культурі. Оскільки освіта покликана формувати повноцінну, соціально і професійно мобільну особистість, вона зобов'язана не лише враховувати явище гендеру, але і забезпечувати його теоретико-методологічне обґрунтування [9, с. 6–13].

Що стосується загальних моментів, які можна виявити в наведених варіантах розкриття поняття «гендер», то, по-перше, всіма авторами підкреслюється відмінність гендеру від біологічної статі, соціальна природа його походження (гендер розглядається як соціальний конструкт). По-друге, соціальна суть гендеру визначена різними нормами для чоловічої та жіночої дії та взаємодії, нормами, наказами і відтворюваними суспільством. Проте навряд чи можна зараз дати точне і конкретне визначення цьому феномену, що став предметом міждисциплінарних досліджень, за відсутності співвідношення загального єдиного і диференційованого понятійного апарату.

Так, у Словнику гендерних термінів його трактують як сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство змушує виконувати особистість залежно від її біологічної статі [7].

Освітні пріоритетні цінності тісно пов'язані з культуротворними функціями освіти. Освічена людина є носієм своєї культури, що дозволяє їй зважати на думку і погляди інших людей. Сьогодні ми спостерігаємо перехідний період, коли відбувається зміна цінностей, норм, традицій і суспільство перебуває в стані балансування між старим і новим. Традиції та новації стають основою протиріч, які, у свою чергу, є джерелом соціальних перетворень. Гендерна культура приходить на зміну статевої культурі, де гендерна культура є частиною загального виховання людини і виявляється у всіх видах діяльності.

На сучасному етапі розвитку суспільства «гендерна культура» є складовою частиною загальної культури. Гендерну культуру розглядають і як особливий вид «локальної» культури, властивої суспільству загалом і конкретній людині як суб'єкту суспільних відносин зокрема. Як особливе соціальне явище, вона виявляється як певна сукупність матеріальних і духовних багатств, цінностей, норм, традицій, що використовується суспільством для закріплення, збереження й передачі надбань накопиченого соціального досвіду, забезпечення комунікації та регуляції статево-рольової поведінки його членів, як представників певної соціальної статі – жіночої й чоловічої [1].

Гендерна культура – це сукупність цінностей, які склалися в тому чи іншому суспільстві та яким повинен відповідати кожен індивід, дотримуючись норм як щодо чоловіків, так і щодо жінок [2, с. 11].

Проблема порушення соціальної адаптації особи значною мірою зумовлена гендерною неосвіченістю учнів і випускників освітніх організацій. Сучасна система освіти не виконує функцію гендерного вчення, внаслідок чого страждає професійна орієнтація, спостерігається криза розвитку творчого потенціалу молодих людей.

Політика держави спирається на гендерну модель включення чоловіків і жінок у всі сфери суспільного життя, тому життєво необхідним і важливим стає розвиток і впровадження гендерного підходу в освіті, який ґрунтується на всебічному обліку інтересів обох соціально-статевих груп суспільства.

Гендерний напрям в освіті повинен формувати егалітарну освічену свідомість, соціокультурну, гендерно компетентну особу на основі руйнування патріархальних гендерних уявлень [5, с. 107].

Важливість проблеми виховання гендерної культури підкреслюється у вимогах нового державного освітнього стандарту до завдань і змісту освіти школярів. Виховання гендерної культури, тобто формування уявлення про важливість чоловіків і жінок, наявність проблем, пов'язаних зі ставленням один до одного, повинно відбуватися з дитинства. Виховання гендерної культури та її формування у школі повинно реалізуватися у всіх формах діяльності: урочній, позаурочній і самостійній роботі школярів.

Відповідно до Концепції розвитку школи центральне місце у виховній системі повинне займати формування в учнів гендерної культури, яка складається з відповідальних стосунків між статями.

Саме тому у концепції Нової української школи зазначено, що «метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, котра усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореа-

лізації, трудової діяльності та громадянської активності» [4].

Учні школи мають володіти гендерною культурою, що включає гендерні знання, мислення і готовність до гендерно виправданої поведінки. Гендерна культура передбачає знання основ гендерної теорії, системи етичних цінностей, потреби й уміння гендерної поведінки, здатність успішно розв'язувати свої гендерні проблеми та конфлікти тощо. Гендерна освіта потребує перегляду підходів до організації навчання, пошуку нових освітніх технологій, сучасних активних методів засвоєння матеріалу через власний досвід, організацію співпраці на принципах партнерства. Таким чином, у структурі поняття «гендерна культура» можна виділити гендерний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний підходи.

Здійснювати гендерний підхід в освіті дітей означає ставити особистість та індивідуальність дитини в розвитку і вихованні вище за традиційні рамки статі. Метою гендерного підходу в школі має бути подолання тих стереотипів, які заважають успішному розвитку особистості дитини.

Гендерний підхід у професійній освіті у поєднанні з особистісно орієнтованим, діяльнісним, компетентнісним підходами дозволить сформувати соціально і професійно компетентну особу, здатну успішно адаптуватися в різних життєвих ситуаціях.

Освіта, що включає процеси вчення і виховання, засновані на комунікативній взаємодії його учасників, вимагає розробки і впровадження в освітній процес інноваційного гендерного підходу, гендерних програм комунікації. Мета сучасного гендерного підходу полягає в переосмисленні традиційних культурних обмежень розвитку природного потенціалу особи залежно від статі та створенні умов для максимальної самореалізації учнів жіночої та чоловічої статей із властивими їм індивідуальними особливостями освоєння соціального досвіду, що забезпечує успішну соціалізацію в суспільстві [8, с. 42].

Професійна компетентність педагога визначається як багатофакторне явище, котре включає систему знань і умінь вчителя, його ціннісні орієнтації, мотиви діяльності, інтегровані показники культури (мову, стиль, спілкування, ставлення до себе і своєї діяльності, до суміжних галузей знань). Відбір професійних компетентностей здійснюється з орієнтацією на ті вимоги, які пред'являє суспільство до професіоналізму фахівця того або іншого профілю. Нині однією з умов гуманізації освітнього процесу є його конструювання з позицій принципів гендерного підходу, котрий передбачає розвиток індивідуальних особливостей та інтересів незалежно від статі.

Компетентності характеризуються наявністю у педагога позитивної мотивації до використання гендерного підходу, усвідомленням гендерної ролі в педагогічній діяльності, прийняттям або відторгненням гендерних стереотипів і норм як орієнтирів у конструюванні гендерної взаємодії з учнями і колегами.

Другим компонентом гендерної компетентності є когнітивний, який визначає наявність у майбутніх педагогів системи гендерних знань і вживання їх у педагогічній діяльності. До складу когнітивного компонента входить система засвоєних педагогом знань про суть гендеру і психологію гендерних відносин, гендерні особливості суб'єктів освітнього процесу, уявлення про особливості гендерної соціалізації хлопчиків і дівчаток, про статеву диференціацію, володіння прийомами гендерної схематизації та прогнозування гендерного ефекту і т. д.

Висновки. Таким чином, розуміння гендерних проблем, опанування основних положень гендерної концепції стає актуальним завданням у сфері виховання й освіти молоді, а також у сфері підготовки фахівців, котрі професійно займаються її освітою. Сучасний етап реформування освіти потребує розробки нових підходів до організації освіти підростаючого покоління, які повинні забезпечити становлення особистості як суб'єкта цього процесу в умовах максимальної педагогічної уваги до індивідуальних характеристик, не пов'язаних зі статевою належністю, а також гармонізації міжстатевої взаємодії. Досягнення цієї мети вимагає корекції дошкільної освіти та загальноосвітніх програм у школах, середніх спеціальних і закладах вищої освіти; введення спеціальних курсів до системи підготовки педагогічних кадрів закладів вищої освіти; забезпечення науково-методичної бази; необхідність розробки та впровадження гендерних підходів у практику всієї системи сучасної освіти й обліку принципів гендерної освіти в процесі організації освіти підростаючого покоління тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Гендерні аспекти державної служби : монографія / М. Пірен та ін. ; за заг. ред. Б. Кравченка. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 7–11.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») № 347/2002. Мета і пріоритетні напрями розвитку освіти (1).
4. Проект Закону України «Про освіту» № 3491-д від 04 квітня 2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639.
5. Лукинська Л.А., Чупіна В.А. Подолання гендерних протиріч в системі вищої професійної освіти. *Освіта і наука*. 2012. № 1. С. 106–114.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/3308.html>.
7. Словник гендерних термінів / за заг. ред. А.А. Денисової. Москва : Інформація XXI ст., 2002. 256 с.
8. Тельтефська Н.В. Гендерний підхід до вчення школярів. Саратов: Наука, 2009. 120 с.
9. Цокур О., Іванова І. Гендерне виховання – нагальна потреба сучасної освітньої системи. *Директор школи. Україна*. 2006. № 6. С. 6–13.